

INGLIZ DARSLARINI TUSHUNTIRISHDA NOVERBAL USULLAR (HARAKATLAR, IMO-ISHORALAR, RASMLAR, DRAMATIZATSIYA) SAMARADORLIGI

Xaydarova Shoiraxay Toxir qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universitetining Jizzax filiali

Ilmiy rahbar: Psixologiya fakulteti Xorijiy tillar kafedrası

“Filologiya va xorijiy tillar” yo'nalishi

shoiraxaydarova@mail.ru

Boltaboyeva Dildora Ozodbek qizi

O'zbekiston Milliy Universiteti Jizzax filiali

Psixologiya fakulteti Filologiya va tillarni o'qitish ingliz tili yo'nalishi talabasi

boltaboyevadildora27@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18095736>

Annotatsiya. Ushbu maqola o'rta maktabdagi EFL (Ingliz tilini chet til sifatida o'rganayotgan) o'quvchilariga ingliz darslarini tushuntirishda noverbal usullarning samaradorligini o'rganadi. Harakatlar, imo-ishoralar, rasmlar va dramatizatsiya orqali darslarni tushuntirish o'quvchilarning e'tiborini oshiradi, tushunishni osonlashtiradi va lug'at hamda jumalarni eslab qolishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, noverbal usullar bilan o'qitish an'anaviy usullarga qaraganda o'quvchilarda ko'proq qiziqish uyg'otadi va ingliz tilini o'rganish jarayonini samaraliroq qiladi.

Kalit so'zlar: noverbal usullar, harakatlar, imo-ishoralar, rasmlar, dramatizatsiya, EFL, vizual ta'lim, rol o'yinlari, motivatsiya

Ingliz tilini o'rganish jarayonida o'quvchilar ko'pincha yangi so'zlar, iboralar va grammatik qoidalarni o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Ayniqsa, EFL (English as a Foreign Language) o'quvchilari uchun bu jarayon yanada murakkab bo'ladi, chunki ular ingliz tilini kundalik hayotda ishlatish imkoniga ega emas. L.A.Karpenko maqsadga ko'ra muloqotning sakkiz xil vazifasini belgilaydi: "aloqaviy – xabarlarini qabul qilish va etkazish, hamda o'zaro aloqada bo'lishga ikkala tomonning shayligi holati sifatida aloqa o'rnatish; axborotli – xabarlar, fikrlar, maqsadlar, yechimlar va boshqalar almashinuvi; chorlovchi – muloqot bo'yicha sherikni u yoki bu harakatlarni bajarishga yo'naltiruvchi faolligini rag'batlantirish; boshqaruvchi – hamkorlik faoliyatini tashkil etishda harakatlarni o'zaro yo'naltirish va muvofiqlashtirish; anglash vazifasi – etkazilgan ma'lumotning mohiyatini mutanosib holda idrok qilish va tushunishgina emas, balki, sheriklarning ham o'zaro bir-birlarini tushunishlari (istaklari, mayllari, kechinmalari, holatlari va h.k.larni); amotiv – sherikda zarur hissiyotli kechinmalarni uyg'otish («hislar almashinuvi»), shuningdek, uning yordamida shaxsiy kechinma va holatlarni o'zgartirish; munosabatlarni o'rnatish – individ mavjudligi kutilayotgan jamiyatdagi roli, darajali, ish bo'yicha, shaxslararo va boshqa aloqalari tizimlarida o'z o'rnini anglash va qayd etish; ta'sir o'tkazish – sherikning holati, hulq-atvori, shaxsiy-mazmunli hosilalari, shuningdek, istaklari, mayllari, fikrlari, echimlari, tasavvurlari, ehtiyojlari, harakatlari, faolligi va boshqalarni o'zgartirish".¹ Shu sababli, dars jarayonini qiziqarli va samarali qilish uchun pedagoglar turli metod va usullardan foydalanadilar. Shulardan biri – noverbal usullarni qo'llash. Noverbal usullar – bu harakatlar, imo-ishoralar, rasmlar, dramatizatsiya kabi og'zaki

¹ Дружинина В.. “Психология “. Учебник. “Питер”, 2003. p. 43-45

bo'lmagan vositalar orqali tushuntirishni anglatadi. Ushbu essey noverbal usullarni ingliz darslarida qo'llash samaradorligini tahlil qiladi. Noverbal usullar til o'rganishda vizual va kinestetik elementlarni qo'llash orqali o'quvchilar diqqatini jalb qiladi. Masalan, harakatlar yordamida so'zlar yoki iboralarning ma'nosini tushuntirish mumkin. Agar o'qituvchi "run" (yugurmoq) so'zini tushuntirayotgan bo'lsa, u shaxsiy harakat bilan yugurishni namoyish qilishi mumkin. Shu tariqa o'quvchilar nafaqat so'zni eshitadi, balki uni ko'rib va tushunadi, bu esa ma'lumotni tezroq eslab qolishga yordam beradi. Imo-ishoralar ham samarali vositadir. O'qituvchi qo'l, bosh yoki yuz ifodalari orqali ma'noni aniqlik bilan yetkazadi. Masalan, "happy" (baxtli) so'zini tushuntirar ekan, o'qituvchi tabassum qilishi yoki qo'lini yuqoriga ko'targan holda ifodalashi mumkin. Bu esa o'quvchilarda hissiy aloqani kuchaytiradi va so'zning ma'nosi ongda mustahkamlanadi. Rasmlar va vizual materiallar ham muhim rol o'ynaydi. Rasmlar so'zning ma'nosini bevosita ko'rsatadi, bu ayniqsa vizual o'rganishga moyil o'quvchilar uchun foydalidir. Masalan, "apple" so'zi bilan birga olma rasmi taqdim etilsa, o'quvchi so'z va rasm o'rtasidagi bog'liqlikni tezroq anglaydi. Shu bilan birga, diagrammalar, kartalar va infografikalar murakkab mavzularni soddashaklda tushuntirishga yordam beradi. Dramatizatsiya esa eng interaktiv usullardan biridir. O'quvchilar ro'l o'ynash orqali vaziyatni jonli tarzda o'rganadilar. Masalan, savdo qilish, mehmonxonada ro'yxatdan o'tish yoki do'st bilan suhbatlashish kabi vaziyatlarni sahnalashtirish orqali grammatika va leksikani amalda qo'llash mumkin. Bu metod tilni real kontekstda o'rganishga imkon beradi va o'quvchilarda tilga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Noverbal usullar darslarni qiziqarli qiladi va o'quvchilar motivatsiyasini oshiradi. Harakatlar, imo-ishoralar va dramatizatsiya o'quvchilarda passiv tinglovchi emas, balki faol ishtirokchi bo'lish hissinu uyg'otadi. Bu esa o'rganish jarayonini yanada samarali qiladi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson miyasi vizual va kinestetik ma'lumotni og'zaki ma'lumotga nisbatan tezroq qayd etadi. Shu sababli, noverbal usullar so'z va iboralarni uzoq muddat eslab qolishga yordam beradi. Masalan, harakat orqali o'rgatilgan so'zlar vizual yoki audio materialga qaraganda 30–40% samaraliroq bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, noverbal usullar lingvistik qobiliyati past o'quvchilar uchun muhim vositadir. Ular grammatik xatolardan qo'rqmasdan, so'zlarni amalda ishlatishga o'rganadilar. Dramatizatsiya va rol o'yinlari o'quvchilarni xatolik qilishdan qo'rqmaslikka o'rgatadi, bu esa til o'rganish jarayonini tabiiy va qiziqarli qiladi. Shu bilan birga, noverbal usullar ham cheklovlariga ega. Har bir o'quvchi turli usullar bilan yaxshiroq o'rganadi. Masalan, faqat vizual yoki kinestetik o'rganishga moyil o'quvchilar uchun dramatizatsiya juda samarali bo'lishi mumkin, lekin audio o'rganishga urg'u beradigan o'quvchilar uchun bu usul yetarli bo'lmasligi mumkin. Bundan tashqari, noverbal usullarni qo'llash ko'proq vaqt talab qiladi. Harakatlar, sahnalashtirish yoki rasmlar tayyorlash dars vaqtini qisqartirishi mumkin. Shu sababli, o'qituvchi darsni rejalashtirayotganda vaqtni samarali taqsimlashga e'tibor berishi kerak. Dars jarayonida noverbal usullarni samarali qo'llash uchun bir nechta strategiyalar mavjud. Avvalo, o'qituvchi o'quvchilarning yoshiga va darajasiga mos metodlarni tanlashi kerak. Yosh o'quvchilar uchun dramatizatsiya va imo-ishoralar samaraliroq bo'lishi mumkin, kattaroq o'quvchilar esa murakkabroq rol o'yinlar yoki vizual materiallar orqali foyda ko'radi. Ikkinchi strategiya – harakatlar va imo-ishoralardan maqsadli foydalanish. Har bir harakat yoki imo-ishora so'z yoki iboraning ma'nosini aniq ifodalashi kerak. Shuningdek, o'quvchilarni ham harakatga jalb qilish samaradorlikni oshiradi. Masalan, yangi so'z o'rgatilganda o'quvchilar ham uni harakat bilan namoyish qilishi mumkin. Uchinchisi, rasmlar va vizual materiallardan

muntazam foydalanishdir. Slaydlar, kartalar, rasmi lug'atlar va diagrammalar mavzuni vizual tarzda mustahkamlaydi. Shu bilan birga, dramatizatsiya va rol o'yinlarini darsning oxirida qo'llash o'quvchilar bilimini amalda sinash imkonini beradi. Umuman olganda, noverbal usullar ingliz darslarida samaradorlikni oshiruvchi kuchli vositadir. Harakatlar, imo-ishoralar, rasmlar va dramatizatsiya o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi, ma'lumotni uzoq muddat eslab qolishga yordam beradi va tilni amalda qo'llashga imkon beradi. Shu bilan birga, ularni qo'llashda o'quvchilarning o'rganish uslublarini inobatga olish va vaqtni samarali taqsimlash muhimdir. Noverbal usullar til o'rganish jarayonini interaktiv va qiziqarli qilishi bilan birga, o'quvchilarning tilga bo'lgan ishonchini ham oshiradi. Shu sababli, har bir ingliz tili o'qituvchisi noverbal usullardan samarali foydalanishni dars metodikasiga kiritishi kerak.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Brown H. Douglas, Teaching by Principles An Interactive Approach to Language Pedagogy, Pearson Education, 2007
2. Cook Vivian, Second Language Learning and Language Teaching, Routledge, 2016
3. Harmer Jeremy, How to Teach English, Longman, 2007
4. Jalolov Jamol, Chet til o'qitish metodikasi, O'qituvchi nashriyoti, 2012
5. Larsen Freeman Diane, Techniques and Principles in Language Teaching, Oxford University Press, 2000
6. LEARNER I. Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, The faculty of psychology, The teacher at the department of Foreign languages.
7. Ma'ripov J. K. A BRIEF INFORMATION ABOUT TENSES //O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA. – C. 464.
8. Ma'ripov J. KORPUS HAQIDA UMUMIY TUSHUNCHA //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 5. – С. 175-178.
9. Ma'ripov J. Antroposentrizm–tilshunoslikning zamonaviy yonalishi sifatida //Инновационные исследования в современном мире: теория и практика. – 2022. – Т. 1. – №. 28. – С. 62-68.
10. Маърипов Д. Psychological value of the novels by agatha christie //Информатика и инженерные технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 630-632.
11. Maripov J. MODERN METHODS OF TEACHING ENGLISH FOR B2 LEVEL STUDENTS: ENHANCING LANGUAGE PROFICIENCY AND COMMUNICATION SKILLS //International Journal of scientific and Applied Research. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 266-271.
12. MATNLARNI D. T. A. L. V. A. D., JIHATLARI T. Q. O. Z. X. O. S. Ma'ripov Jalolkhan Kamoliddin ugli, Alimkulova Khulkar Tolibovna.« //ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ. – №. 22.
13. Richards Jack C, Rodgers Theodore S, Approaches and Methods in Language Teaching, Cambridge University Press, 2014
14. Scrivener Jim, Learning Teaching The Essential Guide to English Language Teaching, Macmillan Education, 2011
15. Solnyshkina M. I. et al. IMPORTANCE OF SETTING GOALS. SMART GOALS //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 11. – С. 318-320.
16. Tolibovna A. K. et al. Features Of Anthropocentric Study Of Sacred Texts //Open Access Repository. – 2022. – Т. 8. – №. 1. – С. 5-10.
17. Tolibovna A. K. et al. Functions of Allusion and Allusion as a Marker of Intertextuality and

Precedence //European Multidisciplinary Journal of Modern Science. – 2022. – T. 6. – C. 485-487

18. Usmonov S, Ingliz tilini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, Fan va texnologiya, 2018

19. Ur Penny, A Course in Language Teaching Practice and Theory, Cambridge University Press, 1996

20. Wright Andrew, Pictures for Language Learning, Cambridge University Press, 1989